

Munksjö - samling av trycksaker - 3

Munksjö

Vardagstryck

National Library
of Sweden

1862

Anvisning att medelst
Förhydningspapp i hela banor
bevara boningsrum mot
drag och fukt.

Utgifven af Munksjö Pappersbruk i Jönköping
den 1 Juli 1862.

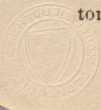
”Det är icke kölden som är den värsta fienden i våra bostäder här i Norden, utan det är *draget*. Mot kölden kunna vi värja oss med en varm kakelugn, men draget jagar värmen ur både rummet och kroppen. Stoppa till draget, och Ni har tillstoppat källan för många både smärre och större krämpor, hvilka ofta skulle kunna kureras med några skifvor papp, spikade på vägarne af patientens rum.”

Mundtligt yttrande af en ännu lefvande
berömd Svensk Läkare.

Underrättelser om
Munksjö Pappersbruks
Förhållningspapp
och dess användning.

EHURU det måste vara allmänt insedt, att villkoren för en varm bostad äro dragfria väggar och trossbottnar, så är det likväl blott sällan som, vid uppbyggandet af nya eller reparation af gamla boningshus, uppmärksamheten tillräckligt riktas på bästa sättet att uppfylla dessa för hemtrefnaden så nödvändiga villkor. Den naturliga följden häraf blir därför ock den, att mången iflyttar en ny bostad för att frysa och vantrifvas under den större del af året, då ett varmt och komfortabelt hem borde förlika honom med ett kallt klimats vexlingar.

Man begagnar visserligen många medel att göra väggar å boningshus täta, nemligen å stenhus kalkrappning och å trädhushus brädfodring, rappning med kalkbruk eller beklädnad med påspikade tegelplattor, lagda i murbruk. Men alla dessa medel uppfylla ändamålet mer eller mindre ofullkomligt: stenhuset bli dragiga kring fönster och dörrar till följd af trädetes krympning, — att icke tala om den från väggarne utstrående fuktiga kylan, — och trädhuset äro sällan riktigt skyddade af brädfodring, därför att mellan denna och väggen uppkomma tomrum, i hvilka, vid minsta blåsväder, luften intränger

och samm
inåt rumm
ofullkom
fönster oc
"pinande"
ligen skal
dra svär
otreflig
väggens
tig eller
förr eller
bruket,
ämnar s
Utgåe
att det
ett såd
män so
har förh
så allmä
att den,
svenska
storartad
vit tillve
nödvändi
kallat.
och För
för fabri
bruk i J
*) Eller

Anvisning att medelst

Förhydningspapp i hela banor

bevara boningsrum mot

drag och fukt.

Utgifven af Munksjö Pappersbruk i Jönköping
den 1 Juli 1862.

”Det är icke kölden som är den värsta fienden i våra bostäder här i Norden, utan det är *draget*. Mot kölden kunna vi värja oss med en varm kakelugn, men draget jagar värmen ur både rummet och kroppen. Stoppa till draget, och Ni har tillstoppat källan för många både smärre och större krämpor, hvilka ofta skulle kunna kureras med några skifvor papp, spikade på vägarne af patientens rum.”

Mundtligt yttrande af en ännu lefvande
berömd Svensk Läkare.

ter nyaste och bästa metoder, så att det kan erbjuda Förhydningspapp till den mängd och de priser, att äfven den mindre bemedlade husegaren eller hyresgästen kan medelst detta förträffliga material förskaffa sig en varm och trefflig bostad.

Man har därför velat härmed fästa uppmärksamheten på nyttan af detta förhydningsämne och meddela följande

Anvisning att använda Förhydningspapp såsom ett verksamt medel att skydda bostäder mot drag och fukt samt i viss mån äfven mot köld.

A) Väggförhydning. *)

Förhydning af ett boningshus kan naturligtvis ske mer eller mindre fullständigt i mån som huset är skyddadt mot blåsten. För att likväl vara fullkomligt säker på förhydningens gagn bör man helst företaga en

I. Fullständig förhydning, som sker *anlingen* blott utvändigt med tjärpapp emellan väggen och yttre brädfodringen *eller ock* dels invändigt med halmpapp och dels utvändigt (mellan brädfodringen och väggen) blott till så stor del med tjärpapp att blåst icke kan intränga i *trossbottnarne* genom meddrag och golfbjelkarnes öppningar.

1. Utvändig förhydning (med tjärpapp mellan timmerväggen och brädfodringen) skyddar icke allenast mot drag, utan äfven den yttre timmerväggen mot möjligen

*) I afseende på väggförhydning inskränker sig denna anvisning för närvarande till trähus. När framdeles papptillverkningen äfven kommer att omfatta luktlös bituminös papp för inre förhydning af stenhusväggar, så skall anvisning äfven dertill meddelas.

insipprand
den bör fö
Vid tjär
terna, sol
gen, möt
andra och
Vid fönst
framom d
skäres se
erbjuder
samhet k
2. In
i samma
hörn-
Pappva
marne
efter r
om ma
Vid för
värtas
pinkel e
kommer
ten möj
*) Mot
del: strax
kolsolja o
hindrar se
ket skärar
tålig för a
**) Det

och sammanpressas samt därför måste söka sig väg inåt rummet, till trots för mossor och dref, som alltid ofullkomligt utfyller meddragen*) och öppningarne kring fönster och dörrar. På sådant sätt uppkommer detta "pinande" och utkylande drag, som i längden ovillkorligen skall komma att alstra gikt, rheumatism och andra svåra krämpor hos invånarne samt göra bostaden otreflig äfven för den mest härdade. Att icke trädväggens beklädnad med kalkbruk eller sten är varaktig eller skyddar timmerväggen, som tvärtom måste förr eller senare angripas af fukt eller frätas af kalkbruket, följer af omöjligheten att intimt förena så olika ämnen som sten och träd.

Utgående från denna erfarenhet öfvertygas man lätt att det bästa material för tätning af väggar måste vara ett sådant, som sträcker sig eller krymper i samma mån som väggen ändrar sig. Just dessa egenskaper har *förhydningspapp*. Att den i vårt land ännu icke fått så allmän användning som den förtjenar, kommer deraf att den, på det mest oförklarliga sätt förbisedd af den svenska industrien, oaktadt föredömet af talrika och storartade Förhydningspappfabriker i utlandet, ej blifvit tillverkad till den mängd, som dess egenskap af nödvändighetsvara i ett kallt luftstreck bort hafva påkallat. Numera är likväl detta förhållande ändradt, och Förhydningspapp utgör äfven inom Sverge föremål för fabriksmessig tillverkning, sedan Munksjö Pappersbruk i Jönköping inrättat sig för denna fabrikation ef-

*) Eller fogningarne mellan timmerstockarne.

Väggar mellan eldrum erfordra naturligtvis ingen förhydning.

Den utvändiga förhydning, som erfordras jemte den invändiga, i fall trossbotten genomsläpper drag, bör väl betäcka de meddrag, öfver hvilka den invändiga förhydningen ej sträcker sig. Kan likväl ej denna utvändiga förhydning anbringas (i fall t. ex. huset redan är försedt med brädfodring, som man ej vill rubba), så finnes intet annat medel att förekomma golfdrag, än att sätta förhydningen i sjelfva trossbotten. Derom närmare nedanför.

II. Partiel förhydning. Ehuru invändig förhydning fås till ett så billigt pris, att den snart betalar sig endast genom det bränsle, som besparas medelst det förhydade rummets större förmåga att qvarhålla värmen, så torde likväl mången obemedlad (t. ex. arbetaren, som oftast har att bekläda tre hela väggar af sin lilla bostad) likväl anse den utgiften alltför betydlig att utbetala på en gång. I detta fall kan förhydningen inskränkas till rummets hörn och omgifningarne kring fönster och dörrar, från hvilka vanligen det mesta draget kommer. Och en sådan förhydning kan bli mycket verksam om trossbotten är lagd med omsorg och

fots bredd och 100 à 200 fots längd) är härvid af en öfvervägande fördel, emedan blott ett ringa antal sömmar uppkommer och dessa ligga släta på väggytan och icke i sådana stora valkar, som bildas när vanlig papp ark för ark spikas på väggen. En så ojemn vägg måste ovilkorligen först särskildt öfverspännas innan tapeten kan derpå uppfodras.

äggarne icke är
så man icke vil
en fullkomligt

B) För

Denna sker
spikas helst läng
amma samt up
göra, så att de
sterna. Vid g
åttas så att hål
även till den
näst rekonne
er är med hus
paga gjarpapp
blöjran efter
papp har det f
mabottnarne.

Kostnaden

kan envar lätt
papp, hvilka
ring. Arbetet
reksälles af h
mare och nub
11 st. (1/2 à 3/4
Efter dessa
förhydningen b
fulländad, för

insipprande väta samt mot trädmask och myror, hvarför den bör föredragas.

Vid tjärpappens anbringande måste tillses att kanten, som böra löpa i samma riktning som meddragen, mötas midt på stockarne 2 à 3 tum öfver hvarandra och fästas med tätt och väl inslagna nubbar. Vid fönster och dörrar låter man pappen gå $\frac{1}{2}$ à 1 tum framom dagöppningarne; denna öfverstående kant bortskäres sedan brädfodring skett. Fönsterkarets underkant erbjuder någon svårighet att tätta, men med uppmärksamhet kan förhydningen äfven der göras tätt åtslutande.

2. *Invändig förhydning* (med halmpapp) sker också i samma riktning som meddragen och företages innan hörn-, golf- och taklister samt fönsterfoder påspikas. Pappvåderne mötas kant i kant midt på stockarne, sömmarne nubbas tätt och noga samt öfverspännas längs efter med en rimsa spännpapper, så att tapeten kan, om man så vill, klistras omedelbart på förhydningen.*) Vid fönster- och dörröppningar förfares såsom vid utvärtas förhydning. I rummets hörn uppvikes pappen i vinkel efter hörnet så att inne i sjelfva vinkeln ej uppkommer någon söm, genom hvilken drag från väggknuten möjligen skulle kunna intvinga sig i rummet.**)

*) Mot väggohyra är förhydning med halmpapp ett radikalt medel: strax innan pappen påspikas, sprutas en tunn blandning af stenkolsolja och bränvin in i springorna der ohyrn håller till. Pappen hindrar sedan lukten att spridas inåt rummet, hvarför den så mycket säkrare verkar dödande på ohyrn, som är i högsta grad ömtålig för alla starkt luktande ämnen.

**) Det stora fernet som Munksjö Pappersbruks Papp har (3 à 4

daler. En arbetarebostad bör med partiel förhydning kunna förhydas för 10 Riksdaler.*)

Förhydningspapp har likväl icke blott egenskapen att freda mot drag; den är äfven *ljud-döfvande*, och såsom sådan kan den, enkel eller dubbel efter behof, läggas i trossbottnarne mellan våningar eller under mattor i rum och trappgångar (hvarigenom äfven mattorna mindre nötas på undre sidan) eller ock uppfodras på vägen mellan tvenne rum.

Förhydning på ångpannor och ångrör

sker billigare och varaktigare med halmpapp än med hårfilt, som snart förbrännes.

Tjärpapp mot väta, fukt och röta

begagnas af större eller mindre tjocklek, allt efter pappens påräknade motverkan.

1. *Den fukt som från murgrunder ofta uppstiger uti tegelväggar kan fullkomligt afhållas medelst ett dub-*

*) En bostad (1 rum med kök) af sistnämnde slag här i Jönköping, som för 3 år sedan förseddes med partiel väggförhydning (trossbotten af sågspån torr och väl packad) för en kostnad af 9 à 10 Riksdaler (förhydningsmaterialet kostade då mer än dubbelt mot Munksjö Pappersbruks Förhydningspapp), har under den förflutna kalla och stormiga vintern (1861—1862) visat sig så värmebehållande, att temperaturen i boningsrummet från aftonen till följande morgon icke undergått någon märkbar förändring. Hyresgästen hade vid vintrens slut en famn björkved i behåll af det bränsle han brukat beräkna för vinterbehovet i en bostad af lika omfång. Denna behållning motsvarar fullt ut hela förhydningskostnaden. Till resp. hyresvärdar, i synnerhet i städerna, hemställes om ej exemplet är efterföljansvärdt. Hyresgäster som trivas böra väl vara angenämare att hysa än de som frysa och knota.

yäggarne icke äro alltför vårdslöst upptimrade; annars må man icke vänta att genom ofullkomlig förhydning få en *fullkomligt* dragfri bostad.

B) Förhydning af trossbottnar.

Denna sker närmast under golfplankorna; pappen spikas helst längs efter golfsparrarne och ofvanpå desamma samt uppvikes på alla sidor i vinkel mot väggarna, så att den kan fastspikas på dem medelst golflisterna. Vid golfvets påläggning måste förhydningen aktas så att hål ej stötas i densamma.

Äfven till denna förhydning kan i de allra flesta fall endast rekommenderas halmpapp. Den som kan vänta ett år med husets iflyttning må utan betänkande begagna tjärpapp i trossbottnar, emedan lukten af stenkolstjären efter så lång tid fullkomligt försvunnit. Tjärpapp har det företrädet, att råttor icke innästla sig i trossbottnarne.

Kostnaden för förhydning af en bostad

kan enhvar lätt uträkna efter de priser å förhydningspapp, hvilka uppgifvas å omslaget till denna Beskrifning. Arbetet kan ej taxeras högt då detsamma lätt verkställles af hvem som helst som kan handtera hammare och nubb. Åtgången af nubb kan antagas till 12 st. ($\frac{1}{2}$ à $\frac{3}{4}$ tums) för kvadratfoten väggyta.

Efter dessa beräkningsgrunder skall det visa sig att förhydningen blir högst billig, nemligen, om den göres *fullständig*, för ett mer än medelstort rum 12—15 Riks-

Bilagor.

Bref från Provincialläkaren och Riddaren af K. N. O.
Herr Doktor S. Er. Sköldberg till Munksjö Pappersbruk.

”Till svar på Er förfrågan om min erfarenhet i afseende på användning af förhydningspapp för att hålla mina boningsrum varma och dragfria får jag meddela: att sedan jag låtit verkställa sådan förhydning å mitt boningshus, jag lyckats få rummen fullkomligt jemnvarma och komfortabla, äfven med sparsam eldning under strängare köld eller storm, för hvilka begge mitt mot Wetteren öppet belägna hus är så särdeles utsatt.

Derföre kan jag icke annat än anse boningshus’ förhydning med papp vara det på en gång verksammaste och billigaste medel jag känner att i det längsta möjliga bibehålla värmen i bostäder, samt att den derför utlagda kostnaden snart återbetalar sig i besparadt bränsle.

Då förhydningspapp således är, under vårt kalla luftstreck, ett både i sanitärt och ekonomiskt hänseende viktigt fabrikat, så kan jag icke annat önska än att detsamma måtte allmänt spridas öfver landet, både till rike mans hus och fattig mans koja, hvilken sednare brukar vara så vanlottad i afseende på värn mot kölden.

På Er fråga huruvida ni kan få återropa mitt yttrande om förhydningspappens förträfflighet, lemnar jag gerna ett bifallande svar.

Jag förblifver &c.

Jönköping d. 15 Juni 1862.

S. Er. Sköldberg.”

belt omlag af tjärpapp ofvan första eller andra murstensskiftet. Både under och ofvan bör pappen bestrykas med kalktjära och före påläggningen uppvärmas så att den lägger sig tätt efter muren.

2. *Fukt som från jordkällare* skulle uppstiga i boningsrum, kan afstängas med tjärpapp spikad i källarens tak.

3. *Golfbjelkar och remstycken*, som ligga i murar, bevaras ofelbart mot kalkens förstörande verkan om de omgifvas med tjärpapp till så stor del, som de annars skulle komma i beröring med kalkbruket.

4. *Staketstolpar* förvaras mot röta dermed att sedan stolpen blifvit tjärad 8 à 10 tum på ömse sidor om jordlinien, tjärpapp fastnubbas derpå, som sedan öfvertäckes med tjärade brädlappar af lika längd som pålens tjärstrukna del; deras uppåt vända ändar afsneddas för vattenafloppet. Så behandlad träd måste ovilkorligen kunna motstå röta i långliga tider.

5. *Underlag för kopparförhydning* å fartyg gör man heldre med tjärpapp än med de på senare åren föreslagna surrogater.

Tjärpapp såsom Taktäckningsämne

hör till de bästa man kan använda, när den är af godt material, väl inkokad uti kalktjären, samt med omsorg pålagd. Den förtjenar därför komma i bruk äfven här i landet, för hvars klimat den egnar sig så särdeles.

Beträffande densamma hänvisas till de särskilda underrättelser, hvilka Munksjö Pappersbruk derom utgifvit.

Jag anbragte utanpå blott en vanlig brädfodring. Också var trossbotten lagd med utmärkt omsorg, så att jag icke derifrån hade att frukta för drag.

Min beräkning slog icke fel: det lyckades mig att erhålla en så varm bostad att, fast den ligger i en dalgång i Wетterns grannskap, der starka vindstötter förekomma, den håller värmen inne dagen öfver i den strängaste blåst eller köld. Således njuter jag och min familj ett af de första villkoren för välbefinnandet inom hus: *värmen*, och då vi, Gud ske lof, allt från den stund vi fingo täta väggar, skonats från sjukdomar, som kunna tillskrifvas bostaden, och som hemsöka så många familjer i kalla och dragfulla rum, så månde vi väl trifvas i vår varma boning.

En af väggförhyrdningens fördelar, som icke kan lemnas opåaktad, är den betydligt mindre åtgången af den år ifrån år allt dyrare vordna kakelugnsveden. Besparingen deraf har hos mig varit så stor, att jag anser den hafva trefaldt ersatt förhydningskostnaden.

Denna kostnad uppgick för 12 rum med 10½ fots medelhöjd till inemot 125 Rdr eller 10 Rdr 40 öre för hvarje rum. Till hvilket ringa pris har jag då icke köpt den oskattbara fördelen af att jemte de mina få slippa frysa under ena hälften af året och använda den andra för att bota de krämpor, som blåst in på oss genom otäta väggar! Högaktningsfullt

Månseryd den 20 Juni 1862. *Mauritz Stigell.*"

**Bref från Herr Löjtnanten Mauritz Stigell till Munksjö
Pappersbruk i Jönköping.**

"Jag får härmed besvara frågorna om mitt tillvägagångssätt vid och resultaterna af förhydningen å karaktershuset å min egendom Månseryd här vid Jönköping.

När jag tillträdde densamma för 8 år sedan, var böningshuset hardt när obeboeligt till följe af det drag som pep genom rummen från de otäta väggarne. På byggnaden hade, vid dess uppförande i början af detta århundrade, hvarken arbetsskicklighet eller kostnad blifvit sparad i synnerhet för att få den dragfri, i thy att den både innan- och utanpå hade fått en beklädnad af murbruk. Detta häftade likväl nu icke längre vid väggarne på många ställen, utan hade genom deras sättning lossnat, så att murbruksskorpan hängde lös utan annat stöd än det svaga, som tapeterna gåfvo. Genom remnor i kalkbruket hade på husets utansida på sednare tiden vatten tärt sig in på väggen, så att inom få år denna ovilkorligen skulle angripits af röta om icke nu kalkrappningen hade borttagits.

Förut bekant med förhydningspappens isolerande förmåga mot drag, företog jag mig nu att använda sådan papp på ytterväggarnes insidor. *) — — — — — Utvändigt företog jag ingen förhydning, icke ens någon tätning med dref, ty jag visste att jag kunde lita på att den på väggarnes insidor befintliga pappen skulle utehålla draget.

*) Sättet för förhydningen förbigås här, såsom öfverensstämmande med det härförut uppgifna.

Takläggning med tjärpapp i långa banor samt undervisning i sättet derför.

Plåtslagaremästaren Hr C. G. Brandt i Jönköping, som eger en mångårig erfarenhet i takläggningsyrket, åtager sig icke allenast att lägga tjärpapptak, utan äfven att meddela undervisning deruti åt de takläggare som resp. reqvirenter af Tjärpapp skulle vilja skicka till Jönköping för att inhemta närmare underrättelser än de som innefattas i den af Munksjö Pappersbruk utgifna Beskrifning på ett nytt och fullkomnadt sätt för taktäckning med tjärpapp i långa banor.

För att erbjuda tillfälle till en rätt åskådlig undervisning i alla till papptäckning hörande handlag finnas modelltak alltid tillgängliga på Munksjö Pappersbruks tomt.

Munksjö Pappersbruk tillhandahåller äfven materialier och redskap för takläggning med tjärpapp: Stenkolstjära, Stenkolsbeck, Takspik, Tjärpannor, Tjärpytsar, Borstar, Sandsåll, m. m. till gängse priser.

Denna brochyr utdelas gratis till Munksjö Pappersbruks resp. kunder.

Till andre skickas den i bref emot insände 2 enkla frimärken.

FÖRHYDNINGSPAPPEN är af halm,

hvilket ämne är lika oledande för värmen som yllepappen. Den bör vara lika, om ej mera varaktig än yllepappen, hvilken såsom beklädnad för inre väggar synes vara mera utsatt för mal än halmpappen. På särskilt begäran lemnas dock yllepapp till förhydning.

TJÄRPAPPEN är yllepapp inköpt i tjära

på ett sådant sätt att den lagom mättas dermed, så att den hvarken insuper tjäran otillräckligt eller kan förbrännas, såsom ofta sker med den papp, som arkvis tjärdränkes.

Det kan utan öfverdrift påstås, att denna i långa banor tillverkade *nya Svenska tjärpapp* är för vårt klimat det ändamålsenligaste taktäckningsämne. Ty genom sin mjukhet och smidighet kan den spännas, böjas och veckas i de tvärsaste brott (t. ex. falsas tillsammans med jeruplåt), och äfven i köld handteras för taktäckning. Härigenom skiljer den sig *högst väsendtligen* från likartade med förvillande benämningar uppkallade taktäckningsämnen af utländsk tillverkning, hvilka äro spröda och styfva så att de fordra solsen eller uppvärmning framför eld — äfven sommartiden i mulet väder — och varsam handtering för att kunna oskadade uppläggas på tak. (Om taktäckning med tjärpapp i långa banor på ett nytt och fullkomnad sätt har Munksjö Pappersbruk utgivit en särskilt skrift, som gratis utlemnas till resp. kunder och till andre emot insändande till Munksjö Pappersbruk i Jönköping af 2 enkla frimärken.)